

UNIVERZA NA PRIMORSKEM
FAKULTETA ZA MATEMATIKO, NARAVOSLOVJE IN
INFORMACIJSKE TEHNOLOGIJE

ZAKLJUČNA NALOGA
VEGANSTVO KOT ODGOVOR NA SPECIZEM

MIHA ŠKORJANC

UNIVERZA NA PRIMORSKEM
FAKULTETA ZA MATEMATIKO, NARAVOSLOVJE IN
INFORMACIJSKE TEHNOLOGIJE

Zaključna naloga

Veganstvo kot odgovor na specizem

(Veganism as a response to speciesism)

Ime in priimek: Miha Škorjanc
Študijski program: Biopsihologija
Mentor: doc. dr. Nadja Furlan Štante
Somentor: asist. mag. Vesna Jug

Koper, avgust 2014

Ključna dokumentacijska informacija

Ime in PRIIMEK: Miha ŠKORJANC

Naslov zaključne naloge: Veganstvo kot odgovor na specizem

Kraj: Koper

Leto: 2014

Število listov: 30

Število referenc: 70

Mentor: doc. dr. Nadja Furlan Štante

Somentor: asist. mag. Vesna Jug

Ključne besede: specizem, karnizem, antropocentrizem, pravice živali, veganstvo

Izvelek: Specizem je oblika diskriminacije, ki omogoča izkoriščanje živali s strani ljudi. Utemeljen je na predpostavki človekove superiornosti. Po svoji strukturi je podoben rasizmu in seksizmu. Veganstvo, na drugi strani, pomeni njegovo praktično zanikanje. Namen tega dela je ugotoviti, kateri so socialno-psihološki mehanizmi, ki ljudem omogočajo konzumacijo in izkoriščanje živali. Cilj te naloge pa ugotoviti, kako oz. preko česa se to lahko spremeni. Avtor je specizem najprej definiral in pojasnil, kakšne vrednostne kategorije vzpostavlja, koga vse zadeva in kako. Žrtve specizma so milijarde živali, ki jih ljudje izkoriščajo in pobijajo za lastne potrebe, obenem pa njihova »uporaba« uničuje okolje in škoduje zdravju ljudi. V tem pogledu je specizem oblika strukturnega nasilja. Posamezniki kultivirajo in ohranjajo antropocentrično pozicijo tudi preko ideologije karnizma, ki jim omogoča da jedo nekatere živali. Primarna obramba karnizma je njegova nevidnost. Ko ta odpove, sistem najde oporo v sklicevanju na mite o prehranjevanju z živalmi. Karnizem onemogoča posameznikom, da bi se zavedali protislovnosti lastnih obrambnih mehanizmov. Avtor je pokazal na veliko razliko med zavzemanjem za pravice živali in zavzemanjem zgolj za njihovo dobrobit. Ob tem je pojasnil, zakaj je ideja o t.i. regulirani »uporabi« živali, zgrešena. Če želimo doseči osvoboditev živali, je veganstvo edina pot. Predstavlja način življenja, ki teži k izključitvi vseh oblik krutosti in izkoriščanja živali za hrano, obleke in druge namene (kolikor je le mogoče in izvedljivo). Zato je nujno, da se človeštvo povzdigne na raven globalnega veganstva in preko tega izpelje naslednji velik korak v zgodovini liberalizacije zatiranih.

Key words documentation

Name and SURNAME: Miha ŠKORJANC

Title of the final project paper: Veganism as a response to speciesism

Place: Koper

Year: 2014

Number of pages: 30

Number of references: 70

Mentor: Assist. Prof. Nadja Furlan Štante, PhD

Co-Mentor: Assist. Vesna Jug, M.Sc.

Keywords: speciesism, carnism, anthropocentrism, animal rights, veganism

Abstract: Speciesism is a type of discrimination that allows humans to exploit animals. It is based on the assumption of human superiority. By its form, it's very similar to racism and sexism. Veganism, in contrary, represents a practical denial of speciesism. The intention of this research is to find out, what kind of social-psychological mechanisms allow humans to consume and exploit animals. The goal of this assignment is to find out, how we can change that status quo. At first, author defined speciesism and explained what kinds of moral values it's creating, who it applies to and in what way. The victims of speciesism are billions of animals, which are exploited and killed by humans for their self interests. »Using« them is also destructive to the environment and to human health. In this sense, speciesism is a form of structural violence. Individuals also cultivate and maintain their anthropocentric position through the ideology of carnism, which allows them to eat certain animals. Primary defense of carnism is it's invisibility. When this invisibility fails, the system finds it's backup in justification of myths related to eating animals. Carnism is disabling individuals to recognize the contradictions of their own defense mechanisms. Author pointed out the big difference between the ideologies of animal rights and animal welfare. He explained, why the idea of so called »animal regulation« is incompetent. If we really want to achieve animal liberation, then veganism is the only way. Veganism is a way of living which seeks to exclude (as far as possible and practicable) all forms of animal cruelty and animal exploitation for food, clothing and other purposes. That is the reason why the humanity should elevate itself to the level of global veganism and (as a consequence) perform the next giant leap in a history of liberalization of the suppressed.

ZAHVALA

Mami, ki me je naučila kritičnosti in očetu, ki me je naučil pragmatičnosti.

Naj se suženjstvo živali pridruži suženjstvu ljudi na smetišču zgodovine.
prof. dr. Patrick Corbett

KAZALO

1 UVOD.....	1
2 SPECIZEM.....	2
3 CENA SPECIZMA	5
4 DINAMIKA SPECIZMA	8
4.1 Prehranjevanje z mesom je <i>normalno</i>	9
4.2 Prehranjevanje z mesom je <i>naravno</i>	10
4.3 Prehranjevanje z mesom je <i>nujno</i>	10
5 PRESEGANJE SPECIZMA	11
6 PRAVICE ŽIVALI.....	13
7 VEGANSTVO.....	15
8 SKLEPI.....	17
9 LITERATURA IN VIRI	19

1 UVOD

Zasnova naloge je problemska. Specizem je razumljen kot problem, ki posledično destruktivno vpliva na razumevanje odnosa med človeškimi in nečloveškimi bitji, hkrati pa ohranja in kultivira negativen stereotip človekove superiornosti nad živalmi in okoljem. Veganstvo, na drugi strani, pomeni praktično in neposredno zanikanje specizma. Označuje življenjski slog, ki teži k popolni odpravi izkoriščanja živali in predstavlja trajnostno kulturo neškodovanja za ljudi, živali in okolje. Zato je v tej nalogi konceptualizirano, kot poskus humanizacije ljudi, kar lahko razumemo, kot naslednji velik korak v evoluciji vrednotenja odnosov v mreži življenja.

V tej točki velja poudariti, da se naloga ne ukvarja z iskanjem razlogov, zakaj se »nekateri« posamezniki odločajo za veganstvo. Le-to v nalogi ni razumljeno kot oblika družbene deviacije ob boku normativne večine, ki vztraja v starih vedenjskih vzorcih prehranjevanja z živalmi. Vprašanje, ki ga naloga zastavlja, je ravno obratno: kaj je narobe z družbo, da še vedno ni izpeljala tega zgodovinskega procesa liberalizacije in sistemsko osvobodila živali?

Zato je namen zaključne naloge opozoriti na nekatere morebitne razloge za apatijo in brezbržnost ljudi do trpljenja in pobijanja živali. Iz zornega kota živalske etike bom poskusil pojasniti mehanizme, ki ljudem sploh omogočajo, da jedo živali, njihove izločke, uporabljajo iz njihovih teles narejene izdelke in jih preko tega, proti njihovi volji, izkoriščajo na vse mogoče načine.

Naloga bo poskusila odgovoriti na ključna vprašanja: Zakaj ljudje, ob vse bolj znanih dejstvih o destruktivnosti, ki jo preko svojih »potreb«, povzročajo zaslužjenim živalim, ohranjajo stare navade? Zakaj si ob tem domišljajo, da je njihova odgovornost pri tem zanemarljiva? Zakaj vztrajajo v svoji prikladnosti večini, nadaljujejo z lastnim konformizmom in kultivirajo ter ohranjajo antropocentrično pozicijo?

Cilj zaključne naloge je predvsem ugotoviti, kako oz. preko česa se vse to lahko spremeni. Glavni namen pričujočega dela je torej pokazati na nujnost alternative v smeri okoljske etike, trajnostnega razvoja in humanizacije ljudi. V tej točki bo veganstvo razumljeno kot možna rešitev, ki predstavlja obliko etike nenasilja. Želim potrditi hipotezo, da veganstvo predstavlja etičen odgovor na krutost specizma, posledično pa s svojim dobrodejnim vplivom koristi živalim, naravi in ljudem.

Metoda, ki jo bom uporabil, je natančen pregled dostopne literature s tega področja. Uporabil bom nekatere filozofske, sociološke, etične in socialno psihološke vire na temo specizma, pri čemer bom skušal živalsko etiko in vprašanje specizma obravnavati predvsem z vidika socialne psihologije.

2 SPECIZEM

Izraz *specizem* je leta 1970 skoval britanski psiholog in filozof Richard D. Ryder (2000). Pomeni diskriminacijo na podlagi vrste, pri kateri ljudje namerno ignorirajo ali podcenjujejo podobnosti med lastno vrsto in ostalimi nečloveškimi bitji. Izraz je skoval zato, da bi s tem opozoril in pokazal na razširjeno obliko diskriminacije, ki jo ljudje izvajamo do živali in preko tega izpostavil podobnosti z rasizmom. Specizem in rasizem sta obliki diskriminacij, ki s pomočjo predsodkov širijo in uveljavljajo sebično neupoštevanje interesov drugih in njihovega trpljenja (Ryder, 1975).

Avstralski moralni filozof Peter Singer (1995) je Ryderjevo idejo o konceptu specizma populariziral v delu *Animal Liberation*. Njegova definicija specizma se je glasila: »Predsodek ali odnos pristranskosti v korist interesov pripadnikov lastne vrste in hkrati proti interesom pripadnikov drugih vrst.« (Singer, 1995, str. 6) Kakor rasisti kršijo načelo enakovrednosti in enakopravnosti s tem ko dajejo večjo težo interesom pripadnikov lastne rase, kadar pride do spopada med interesi njihove rase in interesi druge rase. In seksisti kršijo načelo enakovrednosti in enakopravnosti s favoriziranjem interesov svojega spola. Podobno specisti dovolijo interesom njihove lastne vrste, da presegajo interese pripadnikov drugih vrst. Singer (2006) ugotavlja, da, s perspektive preferenčnega utilitarizma, specizem krši načelo enakega upoštevanja interesov. Čeprav obstajajo določene razlike med ljudmi in živalmi, imajo oboji sposobnost trpljenja, zato moramo temu trpljenju priznati enako upoštevanje (Singer, 1995 in 2005).

Definicija specizma se je prvič znašla v slovarju leta 1985, kot diskriminacija ali izkoriščanje živali s strani ljudi, ki bazira na predpostavki človeške superiornosti (Wise, 2004). Pogost ugovor, da živali nimajo razuma, ne govorijo in nimajo socialnih vezi, je brezpredmeten, saj teh karakteristik ne uporabljamo pri vrednotenju ljudi. Odrasli ljudje, ki lahko presojujejo, dojenčki, sirote, mentalno prizadeti, razvojno zaostali in nepokretni so enakovredni in enakopravni, ne glede na to, ali so sposobni presojevati, govoriti ali živeti v skupnosti (Singer, 2006). Zatorej vprašanje ni, ali lahko mislijo, niti ali lahko govorijo, ampak, ali lahko trpijo (Bentham, 2000).

Italijanska moralna filozofinja Paola Cavalieri (2006) razume specizem kot izključenost živali iz kroga zaščite, ki jo prejemajo ljudje. Poleg tega pa pomeni tudi diskriminacijo med samimi živalskimi vrstami. Tako denimo ljudje favorizirajo pravice šimpanzov nad pravicami psov, zaradi lastnih podobnosti s šimpanzi (Bernstein, 2004; Waldau, 2001). Živali uporabljamo kot sredstva za doseg naših ciljev. Ubijamo jih za prehrano, izkoriščamo za delo ali zabavo, služijo nam kot sredstva za invazivne raziskave in le redko se vprašamo, ali je naše početje moralno upravičeno (Francione, 2008). V teoriji smo si načeloma zadali obveznost, da naj jim ne bi povzročali »nepotrebnega« trpljenja, toda naše potrebe si razlagamo tako ohlapno, da to

obvezo največkrat zanemarimo. Cavalierijska sklepa, da se živali nahajajo na dnu piramide, ljudje pa smo zasedli njen vrh (Cavalieri, 2006). Vse zgoraj omenjeno so znaki antropocentrizma, iz katerega specizem tudi izvira (Štuva, 2012).

Človekovo razkošje v biosferi stalno raste, ne glede na življenjske potrebe in razmere drugih bitij (Kirn, 1994). Moralni filozof David Sztybel (2006) ugotavlja, da je rasizem nacistov primerljiv s specizmom ljudi, ki uživajo meso in uporabljajo živalske izdelke (to še posebej velja za tiste izdelke, ki so proizvedeni na industrijskih kmetijah). »Vsakič ko opazite ptico v kletki, ribo v akvariju ali psa na verigi, vidite specizem. Če ste prepričani, da ima čebela ali žaba manj pravice življenja in svobode kot šimpanz ali človek, ali če menite, da so ljudje superiorni drugim živalim, razmišljate specistično. Če obiskujete akvarije, živalske vrtove in cirkuse, ki vključujejo živali, nosite živalsko kožo in dlako, ali jeste meso, jajca ali mlečne izdelke, prakticirate specizem. Če se zavzimate za bolj »human« zakol piščancev ali »manj kruto« zapiranje prašičev, ohranjate specizem (Dunayer, 2004, str. 1).« Tako psihologinja Joan Dunayer (2004) postavi svoje razumevanje specizma, ki pomeni neuspeh, v odnosu ali praksi, da bi nečloveška bitja obravnavali enakovredno.

Rasisti so ljudje, ki mislijo, da so »boljši« od pripadnikov drugih ras, zgolj zaradi pripadnosti svojih rasi. Seksisti so ljudje, ki trdijo, da so »boljši« od pripadnikov nasprotnega spola, zgolj zaradi pripadnosti svojemu spolu. V svojih implikacijah, rasizem in seksizem predstavljata vzorec nesprejemljivega in neargumentiranega fanatizma. Superiorne ali inferiorne rase ali spola ni. Rasne in spolne razlike so le biološke, ne moralne (Bernstein, 2004). Podobno velja za specizem, ki predstavlja prepričanje, da so pripadniki biološke vrste *Homo sapiens* »boljši« od pripadnikov katerekoli druge biološke vrste, zgolj zato, ker pripadajo tej vrsti. Superiornih oz. »boljših« vrsti ni (Regan, 1999).

Ideologija je nabor družbenih prepričanj, ki legitimizirajo obstoječ ali zelen socialni red. Tako je, iz tega zornega kota, tudi specizem ideologija, ki skrbi za to, da se diskriminacija pripadnikov drugih vrst zdi normalna in naravna. Zaradi vzgoje, izobraževanja in socializacije, ki vključujejo specistično videnje sveta, se naučimo gledati na človeške karakteristike in sposobnosti kot normo, po kateri se meri in ocenjuje tudi vsa ostala bitja. To je tako močno vgrajeno v našo kulturo in razmišljanje, da se zdi diskriminacija živali normalna in neizogibna. Z vidika etičnega načela nediskriminatornosti in etičnega imperativa spoštovanja življenja slehernega živega bitja, pa je omenjeno diskriminacijo le težka opravičiti, brez priznavanja nasilja. Vrednost živali ni odvisna, od podobnosti z ljudmi, nič bolj od tega, kolikor je vrednost žensk odvisna od podobnosti z moškimi ali vrednost črncev od podobnosti z belci (Niber, 2002).

Kako specizem pa izgleda v praksi? Nekatere vrste so favorizirane nad drugimi, živali so obravnavane kot blago ali izdelki, pravica do lastnine je pomembnejša od preprečevanja

krutosti, plehki in nepomembni človeški konzumeristični interesi so pomembnejši od dobrobiti živali in njihove želje po življenju, konflikti interesov so ignorirani in največji vir trpljenja na svetu je spregledan (Veganism, 2014). Torej bi lahko rekli, da specizem pomeni različno moralno upoštevanje različnih čutečih bitij iz neupravičenih razlogov (Horta, 2010).

3 CENA SPECIZMA

Ne glede na to, kako nenavadno se to sliši - holokavst se dogaja še danes. In to vsakodnevno, povsod po svetu in v takšnih razsežnostih, kot še nikoli poprej (Sztybel, 2006). Kakor se je mnogo prebivalcev nacistične Nemčije, za časa 2. svetovne vojne, obračalo stran od grozodejstev koncentracijskih taborišč, si danes večina ljudi zatira oči pred trpljenjem in smrtjo, ki ju živali doživljajo skrite za stenami živinorejskih obratov in klavnic (Patterson, 2011).

Po podatkih FAO (Food and Agriculture Organization of the United Nations) za t.i. »prehranske potrebe« ljudi pobijemo približno 63 milijard udomačenih živali na leto (FAOSTAT, 2010). Vendar ta številka niti ni natančna, niti končna, niti trajna. Vanjo so vključeni piščanci, race, prašiči, gosi, purani, ovce, koze, krave, bivoli, konji, osli, kamele in mule. Iz uradnih preglednic, ki jih FAO objavlja v svojih poročilih, je razvidno, da manjka približno polovica podatkov. Najbolj so skopi podatki za race, gosi, purane, bivole, konje, osle, kamele in mule. Zajcev, psov, mačk in glodavcev, ki jih ravno tako masovno pobijamo v mnogih deželah sveta, statistika FAO sploh ne zajema. Vendar se tudi ta »številka« (uradno pobitih udomačenih živali) iz leta v leto viša. FAO predvideva, da bo do leta 2050 preseгла 100 milijard letno (FAO, 2011).

Ob vseh udomačenih živalih, ki jih vsakoletno pobijamo na kmetijah in v klavnicah, so tu še vodne živali, ki jih vsakoletno pobijamo v ribogojnicah, rekah, jezerih in morjih sveta (FAO, 2014). Števila posameznih pobitih vodnih živali statistika FAO ne zajema, saj jih svetovna skupnost še vedno ne razume kot »posameznike«, ampak kot »surovine« (*angl. goods*). Zato se svetovna morija vodnih živali ne meri »po glavah«, ampak v kilogramih. To tudi zato, ker so živali, ki jih izkoriščamo za naše potrebe, v prvi vrsti obravnavane kot lastnina, blago in izdelki (Francione, 2008). V državah, kjer veljajo zakoni, ki zagotavljajo vsaj nekaj dobrobiti za živali, imajo le-te komaj kaj boljši status od predmetov. V državah, kjer ti zakoni ne obstajajo (ali pa se ne izvajajo dovolj dosledno), pa še tega ne (Isacat, 2014).

Po podatkih FAO povprečen Zemljan poje 19,2 kg rib na leto. A med pripadniki posameznih narodov obstajajo razlike. Razpon povprečne »porabe« rib je velik. Tako recimo v Mongoliji pojedjo 0,18 kg rib na leto, na otočju Tuvalu pa kar 110,7 kg. Ker je za prehrano namenjenih le 86% ujetih ali gojenih rib (ostalo je namenjeno ne-prehranski uporabi), je skupna »količina« pobitih rib 158 milijard kg (podatki za leto 2012). Ker se tudi ta »količina« iz leta v leto viša, pri FAO predvidevajo, da bo leta 2022 znašala 181 milijard kg letno. Takrat bo povprečen zemljan pojedel 21,6 kg rib na leto (FAO, 2014).

Pri organizaciji ADAPTT (Animals deserve absolute protection today and tomorrow) so šli še nekoliko dlje. Poskušali so oceniti, koliko posameznih vodnih živali je pobitih, znotraj teh

omenjenih količin v kilogramih. Problem na katerega so naleteli, je bil ta, da je razlika med težo oz. velikostjo posameznih živali ogromna (od največjega kita, do najmanjšega rakca). Po opravljenih proporcionalnih izračunih, vključujoč verjetnosti, so prišli do okvirne končne številke. Ocenili so, da vsako leto poleg vseh udomačenih kopenskih živali, pobijemo še približno 90 milijard vodnih živali (ADAPTT, 2008).

V približni skupni seštevek, 150 milijard letno pobitih udomačenih in vodnih živali (ADAPTT, 2008; FAO, 2010), pa niso vštete divje kopenske živali, ki jih lovimo in pobijamo v stepah, gozdovih, planjavah in gorah sveta. Vse to zaradi njihovih teles, na katerih (po našem prepričanju) raste meso, ki je namenjeno naši prehrani. Poleg tega pa so tu še naše »potrebe« po uživanju živalskih izločkov (jajca, mleko in med), ki neposredno prispevajo h kumulativni količini povzročene trpljenja, posredno pa še k zvišanju števila pobitih živali (Marcus, 2001). Zraven lahko prištejemo še »potrebe« po izdelkih iz krzna, usnja, volne, perja, svile in semiša, ki so namenjeni našemu oblačenju in udobju. Da bi ugotovili natančno število živalskih žrtev, ki jih letno povzroča omenjena (tekstilna) industrija, je skoraj nemogoče, saj se tudi te »surovine« merijo le v kilogramih. Poleg že omenjenih, so tu še človeške »potrebe« po ostalih sestavinah živalskega izvora, ki jih »tlačimo« v vse mogoče izdelke na trgu. Ob upoštevanju vsega navedenega postane jasno, da je zaslužjenih, izkoriščanih, pohabljenih, trpečih in pobitih živali še veliko več (Isacat, 2014).

Ob vseh živalih, ki trpijo in izgubijo življenje zaradi svojega mesa, okostja, telesnih tekočin, izločkov, kož in kožuhov, so tu še živali, ki jih izkoriščamo za druge namene. V zgoraj omenjene številke niso vštete poskusne živali (vivisekcija), ki jih vsakoletno zapiramo, mučimo in pobijamo v imenu znanosti, raziskovanja in »napredka« (MRMC, 2013). Niso vštete tiste, ki jih zaradi zaostale zakonodaje po nepotrebnem evtanaziramo v prenatrpanih zavetiščih. Niso vštete tiste, ki trpijo in poginejo v živalskih predstavah, cirkusih, živalskih vrtovih in organiziranih živalskih bojih (ADAPTT, 2008). Vštete niso niti tiste, ki nastradajo ali poginejo zaradi človekovega onesnaževanja in povzročanja klimatskih sprememb (Koneswaran in Nierenberg, 2008).

Poleg tega je globalna živinoreja eden izmed glavnih povzročiteljev nekaterih najbolj kritičnih okoljskih težav 21. stoletja, ki obsegajo onesnaževanje voda, krčenje gozdov, erozijo, izumiranje vrst, uničenje morske biodiverzitete, emisije toplogrednih plinov in kopičenje kemičnih odpadkov (UNEP, 2010). Organizacija Združenih narodov zato poziva h globalnemu prehodu na vegansko prehrano, kot ključnemu ukrepu proti okoljski krizi (FAO, 2006; UNEP, 2010), saj, po oceni WHO (Svetovne zdravstvene organizacije), prehrana enega »vsejedca« zahteva toliko naravnih virov, kot prehrana 7 vegetarijancev ali 20 veganov skupaj (SVD, 2013). Žrtve specizma so tudi ljudje sami. V organizaciji PCRM (Physicians committee for responsible medicine) so ugotovili, da prehranjevanje s hrano živalskega izvora

povzroči več (pre)zgodnjih smrtnih žrtev, kot vse vojne, naravne katastrofe in avtomobilske nesreče skupaj (PCRM, 2014).

Na tej točki se je zdravo vprašati; *zakaj* se vse to dogaja? Vse zgoraj omenjeno je posledica človekovih »potreb«, ustaljenih navad, okusov, tradicij in posameznikove prikladnosti (Židanik, 2014). Posledica razširjenega antropocentrizma, specizma in karnizma (Joy, 2011). Predvsem pa posameznikove nevednosti (ali brezbržnosti), ohranjanja cone udobja in statusa quo (Židanik, 2013). Namesto ekocentrične oz. biocentrične etike, vlada antropocentrična (Feinberg, 1997; Ferry, 1998; Kirn, 1994; Pličanič, 2007; Taylor, 2011). Večina pobud, ki se nanaša na izboljšanje dobrobiti živali in t.i. »lepšega« ravnanja z okoljem, je posledica plitkega ekološkega gibanja. Tako ljudi skrbi za živali in naravo samo dokler se ta dotika njih samih, njihovega profita, njihovega udobja in njihove ideje o estetičnem (Singer, 2006).

4 DINAMIKA SPECIZMA

Človeštvo trpi za t.i. »moralno shizofrenijo«, saj z živalmi ravnamo povsem drugače, kot pa mislimo ali govorimo, da ravnamo (Francione, 2008). Ameriška socialna psihologinja Melanie Joy (2003) je zato poskušala najti razlago za ohranjanje specističnega nazora pri ljudeh. Skovala je izraz *karnizem*, ki označuje sub-ideologijo specizma (kakor je na primer antisemitizem sub-ideologija rasizma).

Karnizem je neviden sistem prepričanj oz. ideologija, ki ljudem omogoča, da jedo nekatere živali. Karnizem je nasprotje vegetarijanstva oz. veganstva. Večina ljudi dojema prehranjevanje z živalmi kot nekaj samoumevnega, edino poznanega in primernega človeku (Joy, 2003). Karnizem je v tem okviru dominantna ideologija, ki je tako močno razširjena in zakoreninjena, da so njene predpostavke sprejete kot zdravorazumske, kot »takšne kot so«. Obenem je karnizem nasilna in izkoriščevalska ideologija, ki je organizirana okoli intenzivnega, obsežnega in nepotrebne nasilja nad živalmi (Joy, 2011). Načela karnizma so, po mnenju Joyeve, v nasprotju s temeljnimi vrednotami večine ljudi, ki ne bi prostovoljno podpirali nasilnega izkoriščanja drugih, če bi bili o tem primerno poučeni (Joy, 2003).

Ideologije, kot je karnizem, se ohranjajo pri življenju z učenjem, naj ne mislimo ali čutimo, ko sledimo njihovim navodilom. Eden od primarnih načinov je uporaba obrambnih mehanizmov, ki delujejo hkrati na družbeni in psihološki ravni. Karnistični obrambni mehanizmi skrivajo nasprotja med našimi vrednotami in načini obnašanja ter nam dopuščajo, da delamo izjeme, ki so hkrati v nasprotju s tem, kar bi normalno imeli za neetično (Joy, 2003).

Primarna obramba sistema je nevidnost. Primarni način, s katerim ideologija ostane nevidna, je ta, da ostane neimenovana. Če je ne imenujemo, je ne bomo videli. In če je ne vidimo, o njej ne bomo govorili ali dvomili. Nevidna ni samo ideologija, nevidne so tudi žrtve njenega sistema. Milijarde rejenih živali, ki ostanejo skrite, zgodbe o njihovi bedi, bolečini in grozi pa zamolčane (FAO, 2010 in 2011). Vedno bolj uničeno okolje (UNEP, 2010). Ljudje, ki so zaradi uživanja hrane živalskega izvora močno povečali tveganje za nekatere smrtonosne bolezni industrializiranega sveta (Barnard, 2013) in ki so se, ko pride do prehranjevanja z živalmi, navajeni odklopiti, kognitivno in čustveno, od resnice njihove izkušnje (Joy, 2003 in 2011).

Nevidnost je le prva obrambna vrsta v trdnjavi karnizma. Resnico je namreč nemogoče popolnoma skriti. Ko torej nevidnost neizogibno odpove, sistem potrebuje podporo. Tako nas karnizem uči upravičevati hranjenje z živalmi s prikazovanjem mitov o mesu in drugih živalskih proizvodih. Sistem oz. posamezniki, ki v njem sodelujejo, promovirajo upravičevanje na treh osnovnih ravneh - prehranjevanje z živalmi naj bi bilo *normalno*, *naravno* in *nujno* (Joy, 2003).

Vse tri ravni so institucionalizirane, saj jih privzemajo in vzdržujejo pomembne družbene institucije - od družine do države. Tako se, kot posamezniki, naučimo na svet gledati skozi prizmo karnizma. In morda ni presenetljivo, da so se pripadniki *dominantne družbe* v zgodovini nanje veskozi sklicevali, ko so upravičevali druge nasilne in izkoriščevalske ideologije (npr. suženjstvo, inkvizicijo, rasizem, podrejenost žensk, homofobijo...). Zgodovinsko so se uporabljale za vnaprejšnjo diskreditacijo naprednih gibanj in idej, ki so jih ta gibanja zagovarjala. Tako so jih že vnaprej označili za *nenormalne*, *nenaravne* in *nepotrebne* (npr. ob prvih pobudah za enakopravnost žensk, s strani raznih emancipatornih gibanj, se je kmalu uveljavilo splošno prepričanje, da je volilna pravica žensk v nasprotju z naravnim redom in bo družbo uničila) (Joy, 2011).

Karnizem se brani tudi z izkrivljanjem našega dožemanja živali, da bi se, ob tem ko jih jemo, počutili dovolj udobno. Tako se na primer učimo, da rejene živali pojmujejo kot objekte (npr. piščanca omenjamo kot nekaj, namesto kot nekoga) in abstrakcije, ki nimajo osebnosti (npr. prašič je prašič, in vsi prašiči so enaki). V naših kognitivnih shemah ustvarjamo stroge kategorije, da lahko umestimo zelo različne občutke in načine obnašanja do različnih vrst (npr. meso krav je odlično, meso psov pa ogabno - krave so za prehrano, psi pa so naši prijatelji) (Joy, 2003).

4.1 Prehranjevanje z mesom je *normalno*

Kar imamo za normalno, so preprosto prepričanja in ravnanja prevladujoče kulture. To je karnistična norma. In karnizem kot družbena norma je tako utrjen, da nas zaslepi in ne vidimo, da je *prehranjevanje z mesom* protislovje pojmov. Večina ljudi, na primer, ne bi nikoli dopustila uboja šestmesečnega psa, preprosto zato, ker bi nam bil všeč okus njegovih stegen. Kljub temu pa karnizem preprečuje, da bi videli nemoralnost popolnoma enakih dejanj nad kravami, prašiči, piščanci in drugimi rejenimi živalmi (Joy, 2011).

Karnizem je globalni pojav. V meso-jedih kulturah po vsem svetu so ljudje zadovoljni, kadar jedo tiste vrste živali, ki so se jih naučili normativno uvrščati med užitne. Vse ostale vrste živali imajo za neužitne in pogosto gnusne ali pa uživanje teh vrst velja za nesprejemljivo in neetično (npr. mačke v ZDA, prašiči na Bližnjem Vzhodu, krave v Indiji). Vse kulture pojmujejo lastno klasifikacijo užitnih živali kot racionalno oz. kot »tisto pravo«. Klasifikacije drugih kultur pa kot odvrtno, gnusno, žaljivo in nesprejemljivo. Medtem, ko se torej vrste »užitnih« živali spreminjajo od kulture do kulture, pa ostajajo izkušnje ljudi ob uživanju živali presenetljivo podobne. Večina ljudi prav zato, ker je prehranjevanje z živalmi univerzalno, domneva, da ni ideološko (Joy, 2003 in 2011).

Velika raznolikost živalskih vrst, ki jih uživajo v različnih kulturah pogosto vodi v predpostavljane, da je uživanje živali moralno relativno (in zato moralno nevtralnno) ravnanje. Vendar pa, tako kot na primer poročanje 12-letnih deklic v Sudanu ni razlog, da bi imeli spolne odnose z otroci za moralno nevtralne, tudi uživanje psov v Južni Koreji ni razlog, da bi imeli uživanje prašičev (ali drugih živali) za moralno nevtralno. Če bi zgolj obstoj podobnih navad v drugih kulturah etično upravičeval naše lastno ravnanje, ne bi imeli razloga, da bi dvomili v etičnost tudi najbolj groznih zločinov. Medtem, ko seveda »ne smemo« obsojati tradicij drugih kultur kot nemoralnih, lahko (če smo dovolj pozorni opazovalci) poizkuse naše lastne kulture, da bi upravičila uživanje določenih živali, proučimo na osnovi tega širšega kulturnega ozadja (Joy, 2011).

4.2 Prehranjevanje z mesom je *naravno*

Kar imamo za naravno, je preprosto interpretacija zgodovine s strani prevladujoče kulture. Ne odseva človeške zgodovine, temveč karnistično zgodovino. Ne nanaša se na naše prednike, ki so jedli izključno rastlinsko hrano, temveč na njihove potomce, ki so jedli tudi meso. Na našo zgodovino gledamo ravno toliko nazaj, kolikor je potrebno, da le-ta upraviči naša obstoječa prepričanja in argumente. In kar je še pomembnejše; umor, posilstvo in kraja so prav tako starodavni kot uživanje živali. In potemtakem domnevno prav tako *naravni* - vendar jih ne upravičujemo s sklicevanjem na dolgotrajnost tovrstnega ravnanja oz. tradicije (Joy, 2011).

4.3 Prehranjevanje z mesom je *nujno*

Kar imamo za nujno, je preprosto to, kar je nujno za ohranitev prevladujoče kulture. Danes obstaja ogromno dokazov, da je prehranjevanje brez mesa (in ostalih živalskih produktov) prehransko ustrezno (Heinrich, 2013). Za tiste, ki imamo ekonomsko in geografsko možnost izbirati, kaj jemo, je uživanje mesa nujno samo za vzdrževanje obstoječega karnizma. Označevanje prehranjevanja z živalmi kot razvojno-biološko nujno demoralizira to, kar je v temelju moralno vprašanje. Z drugimi besedami; če smo prepričani, da je uživanje mesa neizogibno, potem smo tudi prepričani, da je moralno nevtralnno in smo na tak način vnaprej oproščeni odgovornosti za refleksijo o etičnosti naših izbir (Joy, 2011).

5 PRESEGANJE SPECIZMA

Ryder (1971) je že v 70-ih letih prejšnjega stoletja ugotovil, da je diskriminacija na podlagi rase, čeprav še pred 100 leti popolnoma upravičena, danes širše obsojana in morda bodo nekega dne podobno »razsvetljenih umi« obsodili specizem, kakor zdaj ljudje obsojajo rasizem. Nelogičnost obeh oblik predsodkov je identična. Če je narobe in nedopustno namenoma povzročati trpljenje nedolžnim ljudem, potem je edino logično, da je narobe in nedopustno povzročati trpljenje nedolžnim pripadnikom drugih vrst.

Kadar gledamo na svet skozi prizmo karnizma, ne vidimo absurdnosti tega sistema. Tako na primer reklami s pujsom, ki drži mesarski nož in veselo pleše okrog ognjišča, kjer bo pečen, ne posvečamo nobene posebne pozornosti, temveč jo celo sprejemamo. Ali pa ko nam podjetja, ki služijo s telesi tistih, katerih jajca in mleko uživamo, zatrjujejo, da se živalim v njihovih obratih ne dogaja nič hudega, mi pa te trditve brezpogojno sprejemamo (kljub temu, da je dostop do teh poslopij zakonsko prepovedan) (Joy, 2011).

Če verjamemo absurdnosti, bomo zagrešili grozodejstva. In karnizem je le eno od mnogih grozodejstev, ena izmed mnogih nasilnih ideologij, ki so obžalovanja vreden del človeške dediščine. Čeprav je izkušnja vsake skupine žrtev vedno na nek način edinstvena, so si ideologije same strukturno podobne. Mentaliteta, ki omogoča tako nasilje, je enaka. To je mentaliteta dominacije in pokoritve, privilegiranosti in zatiranja. Mentaliteta, ki povzroča, da nekoga spreminjamo v nekaj, da življenje ponižamo v enoto produkcije. To je mentaliteta »moč ima prav«, ki nam daje občutek, da imamo pravico do popolnega nadzora nad življenjem in smrtjo tistih, ki imajo manj moči (Joy, 2011).

Nepravičnost, kjerkoli se godi, je grožnja pravičnosti povsod, saj so zatiralni sistemi povezani in se med sabo krepijo. Za napredne družbene spremembe torej ni potrebna le osvoboditev določenih skupin, ampak je potrebno izpodbijati same temelje zatiranja. Če ne izberemo skupnih tem, ki povezujejo vse nasilne ideologije, bomo obsojeni na ustvarjanje grozodejstev v novih oblikah, zgolj na zamenjavo ene oblike zatiranja z drugo. Da bi torej ustvarili resnično humano in pravično družbo, moramo v svoji analizi upoštevati nedopustnost karnizma (Joy, 2005 in 2011).

Napredne družbene spremembe ne pomenijo zgolj spreminjanja načel, ampak tudi spreminjanje načina mišljenja in navad. Pristna in trajna sprememba zahteva premik paradigme, preobrazbo mentalitete, ki je podpirala stari red. Spodkopati moramo temelje zatiranja in razvijati vrednote, ki oblikujejo temelje pravičnosti, sočutja, integritete in vzajemnosti. Da bi povsod nasprotovali nepravičnosti, moramo povsod udejanjati pravičnost - tudi na naših krožnikih (Cooney, 2011; Joy, 2005 in 2008).

Vendar, samo kozmetični popravki ne bodo dovolj. Na pojavnost teh opozarja Melanie Joy (2012) v svojem prispevku glede neokarnizma. Joyeva opozarja, da družbena gibanja ne rastejo premočrtno - družbene spremembe so počasne, nepredvidljive in nestalne. Veganstvo je revolucionarno gibanje, ki zahteva temeljit premik v družbeni zavesti in radikalno spremembo v odnosu do nas samih, živali in planeta. Tovrstne spremembe pa se ne zgodijo brez velikega odpora. Takšen odpor se pokaže na različne načine: zmeraj bolj represivni zakoni, ki ščitijo izkoriščevalce živali, povečanje karnistične propagande in pojav novih ideologij, ki trdijo, da ponujajo privlačne rešitve za neprijetno realnost. Posledica tega je pojav »humanega mesa«, »srečnega mesa«, »ekološkega mesa«, »trajnostnega mesa« in »prosto-rejenega mesa« (Singer in Mason, 2006). Podobne nazive dobivajo tudi drugi izdelki živalskega izvora (jajca in mleko). Tovrstno zagovarjanje prehranjevanja z živalskimi izdelki pa je pot v javno razpravo našlo prav zaradi ozaveščanja javnosti s strani veganov. Nov val »pro-mesnih« argumentov je poskus obrambe oslabljenega karnističnega sistema proti zelo resni grožnji, ki jo predstavlja vse močnejše vegansko gibanje (Joy, 2012).

Neokarnizem se pojavlja v treh oblikah. *Sočutni karnizem* predpostavlja, da je dobrobit živali sicer problematična, a je veganstvo preveč ekstremno in zato nepraktično - bolje je jesti »humano meso«, kot ga pa sploh ne jesti. *Ekokarnizem* predpostavlja, da živinoreja sama po sebi ni problematična, da je taka le industrijska živinoreja - zato rešitev ni v tem, da nehamo jesti živali, ampak da jemo živali, ki so bile vzgojene »trajnostno«. *Biokarnizem* predpostavlja, da je hrana rastlinskega izvora sicer bolj etična, a je uživanje živali nujno za preživetje - zato je veganstvo neizvedljivo. Vsi ti znaki so pripravljenosti družbe, da se sooči z vprašanjem etike uživanja mesa, jajc in mleka, in so dejansko odsev človeške skrbi za živali, okolje in zdravje. Hkrati pa kažejo na odpor prevladujoče karnistične kulture do tega, da bi resnično sprejela etiko veganstva. Kot da bi želeli reči, da so razmislili o etičnih posledicah uživanja živali in prišli do »racionalnega« zaključka, da rešitev ni v tem, da prenehajo uživati živali, ampak v spremembi načina, na katerega jih uživajo (Joy, 2012).

Antropocentrizem, specizem, karnizem in neokarnizem lahko presežemo le s prehodom na globalno veganstvo, ekocentrično oz. biocentrično etiko, trajnostni razvoj in s tem edino pravično socialno in ekološko paradigmo za vse. Tako, ki sočasno omogoča sožitje vsem akterjem v biosferi (Schweitzer, 1987; Štuva, 2013; Turk, 2012; Tuttle, 2013).

6 PRAVICE ŽIVALI

Britanski humanist Henry Stephens Salt (1894) se je »izrekel« proti specizmu že 76 let preden je Ryder skoval ta izraz. V svojem znamenitem delu *Animal's rights: considered in relation to social progress* je kritiziral specistično držo in predlagal priznanje določenih pravic za živali. Salt je bil eden izmed prvih, ki je razmišljal o odmiku od osredotočenosti na dobrobit živali (*angl. animal welfare*) do osredotočenost na pravice živali (*angl. animal rights*). Zavzemal se je za t.i. abolicionističen pristop (Taylor, 2009).

Kot pravi svetovno najbolj znan protagonist za pravice živali Tom Regan (1999), ima vsaka žival svoje življenje. In vsako od teh življenj samo po sebi predstavlja vrednoto, ki ni odvisna od koristi, ki jo žival predstavlja človeku. To pomeni, da živali, s katerimi se ljudje prehranjujemo, jih uporabljamo v znanosti, lovimo ali kako drugače izkoriščamo, v svetu ne le bivajo, pač pa se sveta in svojega bivanja v njem tudi zavedajo. Zato je vse, kar se jim zgodi, za njih pomembno. Njihova življenja vključujejo raznolike biološke, socialne in individualne potrebe. Uresničevanje teh potreb jim predstavlja vir zadovoljstva - lahko pa tudi frustracij in bolečine. V teh ozirih so živali podobne ljudem, kar pomeni, da mora tudi etika temeljiti na istih moralnih izhodiščih. Humana etika v osnovi temelji na spoštovanju brezpogojne vrednosti posameznika, zato se moralna vrednost nekega človeka ne more določiti v sorazmerju z njegovo koristnostjo drugim ljudem. Filozofija pravic živali zahteva le dosledno upoštevanje te logike. Jasno je, da ženske niso zato, da bi služile moškim, temnopolti ne zato da bi služili belopoltim, revni ne zato, da bi služili bogatim in šibki ne zato, da bi služili močnejšim. Zato je tudi filozofija pravic živali brezkompromisna pri svojih odzivih na vse oblike povzročene trpljenja. Tako pri uporabi živali v znanosti ne zahteva večjih in čistejših kletk, pač pa prazne. Pri reji živali za hrano ne vidi rešitve v prehodu na »tradicionalno« živinorejo, pač pa v popolni prekinitvi vsakršnega trgovanja z mesom mrtvih živali. Pri lovljenju živali pa ne more pritrditi »bolj humanem« lovu, pač pa prekinitvi tega barbarskega početja (Francione, 1996). Krivica je brezpogojna, zato ji moramo tudi nasprotovati brezpogojno. V preteklosti pravica ni zahtevala »reguliranega« suženjstva, ne »reguliranega« otroškega dela, ne »reguliranega« podrejanja žensk. Zahtevala je edini moralni odgovor - brezpogojno in popolno odpravo. Le reformirati ali regulirati brezpogojne krivice pomeni njihovo podaljševanje. Filozofija pravic živali zahteva isto - popolno odpravo - kot odziv na krivična izkoriščanja nečloveških živali. Ni dovolj spremeniti le nekatere delčke krivičnih izkoriščanj, odpraviti je treba izkoriščanje samo. In to v celoti.

Zavzemanje za t.i. »izboljšanje pogojev« izkoriščanih živali, namesto opustitev le-tega, je kakor kampaniranje za »vestne posiljevalce«, ki posiljujejo svoje žrtve »brez nasilja«. Zavzemanje za dobrobit živali ne pomeni premika od paradigme, kjer so živali zgolj lastnina - ravno nasprotno - služi samo temu, da bi se ljudje počutili bolj udobno, ob tem, ko jih izkoriščajo (Francione, 1996 in 2010). Poleg tega ni nobenega zagotovila, da reforme za

dobrobit živali vodijo k odpravi uporabe živali ali vsaj občutno zmanjšanje le-te. Prvi zakoni za dobrobit živali so bili sprejeti že pred več kot 200 leti, kljub temu pa danes izkoriščamo večje število živali in na bolj grozovite načine kot kadarkoli prej. Kar se tiče systemske osvoboditve živali na dolgi rok pa reforme za dobrobit živali niso majhni koraki - so veliki koraki, a v nasprotno smer (Francione, 1996 in 2008).

Pravice živali pa lahko upravičimo tudi z drugega, diametralno nasprotnega izhodišča. Britanska borka za socialne reforme, Brigid Brophy (1965), je svoj pogled argumentirala takole: »V bistvu sem ravno nasprotnica antropomorfizma. Živali ne dojemam kot večvredne, niti ne enakovredne ljudem. Glavni argument za spoštljivo vedenje do živali je ta, da smo superiorna vrsta. Smo edina vrsta, ki je sposobna razmišljati abstraktno, racionalno in moralno. In prav zato, ker smo tega sposobni, smo dolžni priznati pravice živali in jih tudi dosledno uveljavljati.« (Brophy, 1965, str. 8)

7 VEGANSTVO

Izraz *veganstvo* je leta 1944 skoval Donald Watson, ustanovitelj Britanskega veganskega združenja (The vegan society). Veganstvo je doktrina, ki predpostavlja, da bi človek moral živeti brez izkoriščanja živali. Cilj veganstva pa je, da ljudje opustijo uporabo živali za prehrano, blago, delo, lov, vivisekcijo in vse ostale oblike izkoriščanja živalskega sveta s strani človeka. Tudi veganska prehrana je v celoti sestavljena iz živil rastlinskega izvora - sadja, zelenjave, žitaric, stročnic, oreščkov, semen in gob (ter ostalih rastlinskih super živil). Ne vsebuje pa hrane živalskega izvora (meso, ribe, jajca, mleko, med in drugi izdelki živalskega izvora). V veganskem svetu bodo (prej izkoriščane) živali spet lahko živele svobodno in v miru. Velika zgodovinska napaka s strani človeka bo pragmatično odpravljena. Ideja, da bi svoja prijateljska bitja izkoriščali za sebične namene, bo tako tuja, da bo nepredstavljiva (Cross, 1951).

Toda, ali veganska prehrana zadošča biološkim potrebam človeka? Uravnotežena veganska prehrana je primerna za vse ljudi v vseh starostnih obdobjih. Tudi za dojenčke, otroke, najstnike, nosečnice, starostnike in športnike. To s številnimi neodvisnimi raziskavami dokazujejo različne mednarodne prehranske in zdravstvene organizacije (Barnard, 2013; BDA, 2011; Campbell in Campbell, 2011; Campbell in Jacobson, 2014; Craig in Mangels, 2009; DC, 2003; Mcdougall in Mcdougall, 2011; NHMRC, 2013; Phillips, 2005).

Watson (1944) je leta 1944 začel izdajati tudi revijo z naslovom *The vegan news*, v kateri je zapisal: »Precej očitno lahko vidimo, da je današnja civilizacija zgrajena na podlagi izkoriščanja živali, ravno tako kot so bile prejšnje civilizacije zgrajene na podlagi izkoriščanja sužnjev. Verjamem, da je usojeno, da se bodo ljudje čez čas zgražali nad idejo, da so se nekoč hranili s produkti živalskih teles.« (Watson, 1944, str. 1) Danes je definicija veganstva s strani njegovega združenja skoraj identična začetni. Na njihovi uradni spletni strani pravijo, da je veganstvo način življenja, ki teži k izključitvi vseh oblik krutosti in izkoriščanja živali za hrano, obleko in druge namene (kolikor je le mogoče in izvedljivo) (TVS, 2014). Torej lahko predpostavljamo in sklenemo, da veganstvo pomeni neposredno in praktično zanikanje specizma. Predstavlja življenjski slog, ki teži k popolni odpravi izkoriščanja živali in predstavlja trajnostno kulturo neškodovanja za ljudi, živali in okolje (Štuva, 2012).

Veganstvo je tudi moralna in politična zaprisega k odpravi izkoriščanja živali na osebnem nivoju. Veganstvo posameznikov zmanjšuje sistemsko oz. kolektivno povpraševanje po izdelkih in storitvah, ki zahtevajo trpljenje in smrt živali. Predstavlja zavrnitev sprejemanja živali kot človeške komoditete in priznanje njihove inherentne vrednosti. Če želimo doseči popolno odpravo izkoriščanja živali, je vegansko gibanje nujen pogoj. In to gibanje se začne z odločitvijo posameznika (Francione in Charlton, 2014).

Etično veganstvo je torej utemeljeno v praktičnem in pragmatičnem nasprotovanju specizmu (Szybel, 2007; Turk, 2012). Pa naj gre za etiko vrlin (Štuva, 2012), za utilitarističen oz. konsekvencialističen pristop (Singer, 2006) ali za deontološki pristop oz. pravice živali (Regan, 2004). Vsa čuteča živa bitja bi morala imeti vsaj eno pravico - pravico, da niso obravnavane kot lastnina. Sprejetje veganstva mora biti zato primarno izhodišče vsakogar, ki gleda na živali kot na subjekte, ki imajo intrinzično moralno vrednost (Francione, 2008).

8 SKLEPI

Vprašanje, ki sem si ga v nalogi zastavil je, kaj je narobe z družbo, da še vedno ni izpeljala zgodovinskega procesa liberalizacije živali. Namen naloge je bil poiskati razloge za apatijo in brezbržnost ljudi do trpljenja in pobijanja živali. Skušal sem ugotoviti, kateri so socialno psihološki mehanizmi, ki ljudem omogočajo konzumacijo in izkoriščanje živali. Cilj naloge je bil ugotoviti, kako oz. preko česa se vse to lahko spremeni. Predvsem pa nakazati na nujnost alternative v smeri okoljske etike in humanizacije ljudi.

Ugotovil sem, da je specizem oblika diskriminacije, ki omogoča izkoriščanje živali s strani ljudi. Utemeljen je na predpostavki človekove normativne superiornosti. Po svoji strukturi je skoraj identičen rasizmu in seksizmu. Gre za ideologijo, ki skrbi za to, da se diskriminacija živali zdi normalna, naravna in nujna. V tem kontekstu je specizem oblika strukturnega nasilja. Tako kot so bile prejšnje civilizacije zgrajene na podlagi izkoriščanja sužnjev, je današnja zgrajena na podlagi izkoriščanja živali. Le-te kot sužnje zapiramo, omejujemo, travmatiziramo, izkoriščamo, mučimo, pohabljam in pobijamo zaradi najrazličnejših razlogov. Obenem pa njihova »uporaba« povzroča uničevanje okolja in škoduje zdravju ljudi. Upoštevajoč stopnjo in količino povzročene trpljenja, bi lahko rekli, da je specizem največji problem modernega sveta.

Ljudje ohranjajo in kultivirajo antropocentrično in specistično pozicijo preko ideologije karnizma. Posamezniki, ki v njej sodelujejo, pa upravičujejo izkoriščanje živali z različnimi miti, ki so se skozi zgodovino počasi utrdili kot norma. Izkoriščanje živali naj bi bilo *normalno, naravno* in *nujno*. Na svet gledajo skozi prizmo karnizma. Iz omenjenega sistema težko izstopajo, saj so s karnističnimi miti prepojene skoraj vse družbene institucije. Ker gre za dominantno ideologijo, se vsakogar, ki krši lojalnost socialni normi, stigmatizira, njegove pozive ali prepričanja pa se označi za *nenormalne, nenaravne* in *nenujne*. Tudi, če so se ti posamezniki pripravljani spremeniti in razmišljajo o izstopu iz tega sistema, ima le-ta vnaprej pripravljene pasti. Lahko se zgodi, da bodo prišli le do sklepa, da rešitev ni v prenehanju izkoriščanja živali, ampak v spremembi načina le-tega.

Zgolj reformiranje brezpogojnih krivic pa pomeni le njihovo podaljševanje. Zato zavzemanje za dobrobit živali ne pomeni premika od paradigme, kjer so živali zgolj lastnina, ampak služi zgolj temu, da bi se ljudje počutili dovolj udobno ob tem, ko jih izkoriščajo. Zavzemanje za pravice živali je edini način, preko katerega lahko računamo na njihovo osvoboditev. Veganstvo, kot logična posledica, predstavlja življenjski slog, ki teži k popolni odpravi izkoriščanja živali in predstavlja trajnostno kulturo neškodovanja za ljudi, živali in okolje. Pomeni neposredno in praktično zanikanje specizma. Veganstvo posameznikov zmanjšuje sistemsko povpraševanje po izdelkih in storitvah, ki zahtevajo trpljenje in smrt živali. Zato je primarna metoda veganstva njihov bojkot. Če želimo doseči popolno odpravo živalskega

suženjstva, je vegansko gibanje nujen pogoj. Antropocentrizem, specizem, karnizem in neokarnizem lahko presežemo le s preходом na globalno veganstvo, ekocentrično etiko, trajnostni razvoj in s tem edino pravično socialno in ekološko paradigmo za vse.

9 LITERATURA IN VIRI

- [1] ADAPTT. (2008). *The animal kill counter*. Pridobljeno avgusta 2014 na <http://www.adaptt.org/killcounter.html>
- [2] Barnard, N. (2013). *Rešite se zasvojenosti s hrano*. Škofja Loka: Planet.
- [3] BDA - The British dietetic association. (2011). *Vegetarian diets: keeping a healthy balance*. Pridobljeno avgusta 2014 na <https://www.bda.uk.com/foodfacts/vegetarianfoodfacts>
- [4] Bentham, J. (2000). *An introduction to the principles of morals and legislation*. Kitchener: Batoche Books.
- [5] Bernstein, M. (2004). Neo-speciesism. *Journal of social philosophy*, 35 (3), 380-390.
- [6] Brophy, B. (1965). The rights of animals. *The sunday times*, 145 (41), 7-10.
- [7] Campbell, T. C. in Campbell, T. M. (2011). *Kitajska študija*. Maribor: Sitis.
- [8] Campbell, T. C. in Jacobson, H. (2014). *Celota: ponovni premislek o znanosti o prehrani*. Maribor: Sitis.
- [9] Cavalieri, P. (2006). *Živalsko vprašanje: za razširjeno teorijo človekovih pravic*. Ljubljana: Krtina.
- [10] Cooney, N. (2011). *Change of heart: what psychology can teach us about spreading social change*. New York: Lantern books.
- [11] Craig, J. W. in Mangels, R. (2009). Position of the American dietetic association: vegetarian diets. *Journal of the American dietetic association*, 109 (7), 1266-1282.
- [12] Cross, L. J. (1951). Veganism defined. *The vegetarian world forum*, 1 (5), 6-7.
- [13] DC. (2003). Position of the Dietetians of Canada: vegetarian diets. *Canadian journal dietetic practice and research*, 64 (2), 62-81.
- [14] Dunayer, J. (2004). *Speciesism*. Derwood: Ryce Publishing.

- [15] FAO. (2006). *Livestock's long shadow: environmental issues and options*. Rim: Food and Agriculture organization of the United Nations.
- [16] FAO. (2011). *Global livestock production systems*. Rim: Food and Agriculture organization of the United Nations (FAO) in International livestock research institute (ILRI).
- [17] FAO. (2014). *The state of the world fisheries and aquaculture*. Rim: Food and agriculture organization of the United nations.
- [18] FAOSTAT. (2010). *Global livestock production and health atlas*. Pridobljeno avgusta 2014 na <http://kids.fao.org/glipha>
- [19] Feinberg, J. (1997). Pravice živali in še nerojenih generacij. *Analiza: časopis za kritično misel*, 1 (1), 139-148.
- [20] Ferry, L. (1998). *Novi ekološki red: drevo, žival in človek*. Ljubljana: Krtina.
- [21] Francione, G. L. (1996). *Rain without thunder: the ideology of animal rights movement*. Philadelphia: Temple university press.
- [22] Francione, G. L. (2008). *Animals as persons: essays on the abolition of animal exploitation*. New York: Columbia university press.
- [23] Francione, G. L. in Garner, R. (2010). *The animal rights debate: abolition or regulation*. New York: Columbia university press.
- [24] Francione, G. L. in Charlton, A. E. (2014). *Etika v kuhinji*. Škofja Loka: Planet.
- [25] Heinrich, E. W. (2013). *Veganstvo: o najbolj zdravi prehrani in njenem učinku na podnebje, okolje, pravice živali ter človekove pravice*. Ljubljana: Slovensko vegansko društvo.
- [26] Horta, O. (2010). What is speciesism. *Journal of agricultural and environmental ethics*, 23 (3), 243-266.
- [27] Isacat, B. (2014). *How to do animal rights*. New York: Lulu.

- [28] Joy, M. (2003). *Psychic numbing and meat consumption: the psychology of carnism*. Doktorska disertacija. San Francisco: Salybrook graduate school and research center.
- [29] Joy, M. (2005). Humanistic psychology and animal rights: reconsidering the boundaries of humanistic ethic. *Journal of humanistic psychology*, 45 (1), 106-130.
- [30] Joy, M. (2008). *Strategic action for animals: a handbook on strategic movement building, organizind and activism for animal liberation*. New York: Lantern books.
- [31] Joy, M. (2011). *Why we love dogs, eat pigs and wear cows: an introduction to carnism*. San Francisco: Conari Press.
- [32] Joy, M. (2012). *Understanding neocarnism: how vegan advocates can appreciate and respond to »happy meat«, locavorism and »paleo dieting«*. Pridobljeno avgusta 2014 na <http://www.onegreenplanet.org/lifestyle/understanding-neocarnism>
- [33] Kim, A. (1994). Od antropocentrične k ekocentrični etiki. V: A. Lah (ur.), *Okolje v Sloveniji: zbornik* (str. 27-36). Ljubljana: Tehniška založba Slovenije.
- [34] Koneswaran, G. in Nierenberg, D. (2008). Global farm animal production and global warming: impacting and mitigating climate change. *Environmental health perspectives*, 116 (5), 578-582.
- [35] Marcus, E. (2001). *Vegan: the new ethics of eating*. New York: Mcbooks press.
- [36] Mcdougall, J. A. in Mcdougall, M. (2011). *Mcdougallovo načrt*. Maribor: Sitis.
- [37] MRMC - Medical research modernization commitee. (2013). *Kritični pogled na poskuse na živalih*. Ljubljana: Slovensko vegansko društvo.
- [38] NHMRC. (2013). *Australian dietary guidelines: providing the scientific evidence for healthier australian diets*. Canberra: National health and medical research council.
- [39] Nibert, D. A. (2002). *Animal rights/human rights: entanglements of oppression and liberation*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.

- [40] Patterson, C. (2011). *Večna treblinka: človekov odnos do živali in holokavst*. Ljubljana: Sanje.
- [41] PCRM - Physicians committee for responsible medicine (2014). Pridobljeno avgusta 2014 na <http://www.pcrm.org>
- [42] Phillips, F. (2005). Vegetarian nutrition. *Nutrition bulletin*, 30, 132-167.
- [43] Pličanič, S. (2007). Ustavnopravni temelji ekološkega prava. *Javna uprava*, 43 (1), 83-98.
- [44] Regan, T. (1999). *Pravice živali: filozofske postavke*. Ljubljana: Samozaložba L. E. Muller.
- [45] Regan, T. (2004). *The case for animal rights*. Berkeley: University of California press.
- [46] Ryder, R. D. (1971). Experiments on animals. V: R. Godlovitch, S. Godlovitch in J. Harris (ur.), *Animals, med and morals: an inquiry into the maltreatment of non-humans* (str. 41-82). London: Victor Gollancz.
- [47] Ryder, R. D. (1975). *Victims of science: the use of animals in research*. London: Davis-Poynter.
- [48] Ryder, R. D. (2000). *Animal revolution: changing attitudes toward speciesism*. Oxford: Berg.
- [49] Salt, H. S. (1894). *Animals' rights: considered in relation to social progress*. New York: Macmillan.
- [50] Schweitzer, A. (1987). *The philosophy of civilization*. New York: Prometheus books.
- [51] Singer, P. (1995). *Animal liberation*. London: Pimlico.
- [52] Singer, P. (2005). *In defense of animals*. Hoboken: Wiley-blackwell.
- [53] Singer, P. (2006). *Praktična etika*. Ljubljana: Krtina.

- [54] Singer, P. in Mason, J. (2006). *The ethics of what we eat: why our food choices matter*. New York: Holtzbrinck publishers.
- [55] SVD. (2013). *Veganstvo: zakaj je prehod na vegansko prehrano tako pomemben*. Pridobljeno avgusta 2013 na http://issuu.com/vegan.si/docs/letak_veganstvo
- [56] Sztybel, D. (2006). Can the treatment of animals be compared to the holocaust. *Ethics and the environment, 11*, 97-132.
- [57] Sztybel, D. (2007). Animal rights law: fundamentalism versus pragmatism. *Journal for critical animal studies, 5 (1)*, 1-35.
- [58] Štuva, S. (2012). K univerzalnemu veganstvu prek etike vrlin. V: Furlan Štante, N. in Škof, L. (ur.), *Iluzija ločenosti* (str. 55-76). Koper: Annales.
- [59] Taylor, A. (2009). *Animals and ethics: an overview of the philosophical debate*. Peterborough: Broadview press.
- [60] Taylor, P. W. (2011). *Respect for nature: a theory of environmental ethics*. Princeton: Princeton university press.
- [61] Turk, S. (2012). *Etika veganstva in veganstvo kot oblika aktivizma*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- [62] Tuttle, W. M. (2013). *Hrana za mir: prehrana za duhovno zdravje in družbeno harmonijo*. Tržič: Avropa.
- [63] TVS. (2014). *Definition of veganism*. Pridobljeno avgusta 2014 na <http://www.vegansociety.com/try-vegan/definition-veganism>
- [64] UNEP. (2010). *Assessing the environmental impacts of consumption and production: priority products and materials*. Pariz: United nations environment programme (UNEP) in International panel for sustainable resource management (IPSRM).
- [65] Veganism. (2014). *What is speciesism*. Pridobljeno avgusta 2014 na <http://www.veganism.com/what-is-speciesism>
- [66] Waldau, P. (2001). *The specter of speciesism: buddhist and christian views of animals*. New York: Oxford university press.

- [67] Watson, D. (1944). *The vegan news*. Leicester: The vegan society.
- [68] Wise, S. M. (2004). Animal rights, one step at a time. V: C. R. Sunstein in M. C. Nussbaum (ur.), *Animal rights: current debates and new directions* (str. 19-41). New York: Oxford university press.
- [69] Židanik, M. (2013). Zdravnik, ki priporoča ljudem vegansko prehrano. *Osvoboditev živali*, 10 (26), 15-18.
- [70] Židanik, M. (2014). O navadah. *Osvoboditev živali*, 11 (27), 14-15.